

ІДЕЯ ДЕМОКРАТИЗМУ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ВІЗІЇ О. ЕЙХЕЛЬМАНА

[Рецензія] Турчин Я. Б. Отто Ейхельман: постать на зламі століть. Політологічний дискурс : [монографія] / Ярина Богданівна Турчин. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 520 с.

Дослідження теоретико-методологічних засад української політології, з'ясування її основних етапів та напрямів має важливе значення для розвитку і становлення політичної науки в Україні. Важливо не лише систематизувати напрями політологічних досліджень, а й дослідити персоналії тих учених – представників української політичної науки, що запропонували суспільно-політичні концепції українського державного будівництва. З-поміж них Я. Б. Турчин у своїй монографії виділяє постать О. Ейхельмана з його програмою політичних перетворень для України.

Запропонована монографія є першим комплексним дослідженням політологічної спадщини О. Ейхельмана, в якій авторка доводить значимість державницьких ідей ученого як для розвитку вітчизняної політичної науки, так і для державотворчої практики в цілому. Предметом наукової роботи є політичні ідеї О. Ейхельмана та їхній вплив на перебіг державотворчих процесів в Україні, його програма суспільно-політичних змін і суверенного національного розвитку українського народу.

У монографії авторка з'ясувала внесок ученого в концепцію політичного відродження соборної України; обґрунтувала ідеї О. Ейхельмана про політико-правові підстави українського народу на національно-державне самовизначення; дослідила концептуальні засади відновлення і розбудови української державності у теоретичній спадщині О. Ейхельмана; конкретизувала конституційні ідеї і пропозиції вченого, їхнє утвердження і трансформацію; розкрила зміст федеративної концепції О. Ейхельмана, його бачення регіональної політики і реформи місцевого самоврядування; з'ясувала основні теоретичні підходи О. Ейхельмана до визначення держави як основного політичного інституту, її підставових характеристик, функціонального призначення та перспектив розвитку; вивчила та систематизувала погляди вченого щодо місця України в системі тогочасних міжнародних відносин, можливості її входження до міждержавних утворень; висвітлила основні етапи наукової та державницької діяльності О. Ейхельмана, які розкривають співвідношення теоретичних ідей та практичних способів і форм їхньої реалізації. У такий спосіб Я. Б. Турчин відобразила цілісність суспільно-політичних по-

глядів О. Ейхельмана, їхнє цілковите ідеологічне завершення в еміграційний період, а також основні етапи становлення політичного світогляду вченого, поступове усвідомлення сутності і значення українського питання.

У вступі дослідниця доводить наукову доцільність запропонованої роботи з кількох позицій. По-перше, Я. Б. Турчин справедливо вказує, що теоретичний і практичний доробок О. Ейхельмана є недостатньо вивченим, а отже, вимагає ґрунтовнішого та ширшого дослідження, що зумовлює суспільну і наукову актуальність обраної теми. Вона вказує і на ту важливу особливість, що поєднання в особі О. Ейхельмана теоретика і практика надає дослідженню його творчості незаперечного значення. По-друге, Я. Б. Турчин наголошує, що актуальність обраної теми зумовлена як академічним, так і суспільно-політичним значенням теоретичної спадщини О. Ейхельмана. Адже його погляди щодо шляхів розбудови української державності важливі не тільки для розвитку вітчизняної науки про політику, але й для державотворчої практики в Україні у наші дні.

Репрезентуючи політичну позицію і теоретичні надбання О. Ейхельмана, авторка виводить центральну ідею його суспільно-політичної візії – прихильність до демократичних традицій. Так Я. Б. Турчин доказово і аргументовано розглядає О. Ейхельмана у рамках національно-демократичного напрямку української політичної думки міжвоєнного періоду. Вона вказує на ту обставину, що кристалізація національно-демократичної платформи відбулась у 20-30-х рр. під впливом усвідомлення відповідальності українських соціалістів за поразку національної революції 1917-1920 рр. Саме тому центральною тематикою наукових праць О. Ейхельмана, написаних в еміграційний період, є ідея національної української держави, заснованої на демократичних ідеалах.

Робота складається зі вступу, основної частини (п'яти розділів, сімнадцяти підрозділів), списку використаних джерел і літератури, висновків та додатків. У першому розділі монографії Я. Б. Турчин висвітлює основні етапи становлення наукового та політичного світогляду О. Ейхельмана, його шлях від теоретичних декларацій до практичної державотворчої роботи. У цьому контексті

повною мірою відображаються особливості кількох ліній взаємовпливу: по-перше, впливу тогочасної політичної системи, політичної свідомості національної еліти і населення на суспільно-політичне бачення О. Ейхельмана і, по-друге, впливу державницької і наукової діяльності О. Ейхельмана на трансформацію основних політичних інститутів кінця XIX – початку XX ст. Я. Б. Турчин розглядає еволюцію державницьких позицій ученого у контексті розвитку державотворчих устремлінь українського народу та їхнього практичного втілення, а тому виділяє дореволюційний, революційний (1917-1920 рр.) та еміграційний періоди становлення О. Ейхельмана як політичного теоретика та державного практика.

У наступному розділі Я. Б. Турчин аналізує політико-правові підходи О. Ейхельмана щодо державного самовизначення української нації. До уваги взято демократичний принцип самовизначення націй, задекларований американським президентом В. Вільсоном після завершення Першої світової війни, який отримав всебічний аналіз у наукових розробках О. Ейхельмана. Авторка не лише систематизувала і оприлюднила їх, а й зіставила з позиціями інших тогочасних державників, що дало можливість об'єктивно з'ясувати значення праць О. Ейхельмана для переосмислення даної теми. Демократизм як традиційна характеристика української нації підштовхнула О. Ейхельмана до розгляду складних українсько-російських і українсько-європейських взаємин. Проаналізувавши політичні вподобання вченого, Я. Б. Турчин обґрунтовує європейську спорідненість українського народу, що не втратило своєї актуальності і до сьогодні. Важливим моментом є всебічний авторський підхід Я. Б. Турчин до розкриття основних етапів процесу українського державного самовизначення, запропонованого О. Ейхельманом, а також виділення його практичного значення для сучасної Української держави.

Наступні розділи розкривають особливості демократичної організації держави у її внутрішніх і зовнішніх сферах діяльності, що деталізувалися О. Ейхельманом у цілій низці ґрунтовних праць. Доволі повно і чітко структуровано Я. Б. Турчин розглянула конституційні пропозиції вченого, їх генезу, можливість практичної реалізації. Вона вказує на їхню прикладну значимість через відповідність демократичним ідеалам, дотримання і розширення в державному житті ідеї народного суверенітету. Поставлених завдань Я. Б. Турчин досягає у процесі вичерпного розгляду питань реформування системи державної влади УНР, виборчого законодавства, структури місцевого самоврядування, впровадження механізмів прямої і представницької демократії на всіх рівнях державної організації – громади, землі і держави. Науковий інтерес викликає підхід до реформування державно-територіального устрою УНР,

коли федералізм потрактовано як ознаку демократії, запоруку стабільного державного розвитку і протидії можливому державному свавіллю. Натомість розширення повноважень місцевих одиниць розглянуто як крок до федералізації України. Ці та інші погляди О. Ейхельмана знайшли цілковите висвітлення у другому і третьому розділах монографії.

Ідея демократизму О. Ейхельмана втілювалася і в його пропозиціях щодо правового регулювання системи міжнародних відносин. Я. Б. Турчин не лише детально розглянула запропоновані вченим визначення «міжнародного права», «суб'єктів міжнародного права», «принципів міжнародного життя», «суверенітету держави в системі міжнародних відносин», а й розкрила базові засади організації нових міжнародних союзів із включенням до них незалежної України (наприклад, створення східноєвропейської федерації), запропонованих О. Ейхельманом.

Позитивом запропонованої роботи є введення до її змісту додатків, що дає змогу читачеві більш детально ознайомитись із суспільно-політичними поглядами О. Ейхельмана. Особливої уваги заслуговує запропонована авторкою класифікація наукових праць О. Ейхельмана за їхнім тематичним спрямуванням і виділенням у них демократичної складової. Варто зазначити, що під час написання монографії авторка проаналізувала матеріали та фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного архіву громадських організацій України, а також Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Широке залучення наукових джерел, більшість з яких опубліковано вперше, значно посилює наукову значимість монографії Я. Б. Турчин.

Безперечно, отримані результати монографічного дослідження Я. Б. Турчин сприятимуть кращому розумінню політологічної спадщини О. Ейхельмана, певною мірою доповнюватимуть загальну картину розвитку української політичної думки кінця XIX – першої третини XX ст., допоможуть з'ясувати основні тенденції і напрямки українського державотворення.

Структура монографії логічно завершена, а висновки, які випливають з роботи, становлять важливий науковий і практичний інтерес. Аналіз представленої роботи в цілому показує, що монографія Я. Б. Турчин «Отто Ейхельман: постать на зламі століть. Політологічний дискурс» є самостійним дослідженням актуальної проблеми і вносить вагомий вклад у вивчення теорії та історії української політичної науки.